

ROMAN CHORÓB
Uniwersytet Rzeszowski

WPŁYW INFORMACJI I DORADZTWA NA ROZWÓJ INICJATYW GOSPODARCZYCH PRODUCENTÓW ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE PODKARPACIA

1. Wstęp

Proces globalizacji światowej gospodarki będący efektem zwiększenia skali produkcji i liberalizacji handlu powoduje, iż otoczenie podmiotów gospodarczych ulega coraz bardziej dynamicznym zmianom. Funkcjonowanie przedsiębiorstw w realiach gospodarki wolnorynkowej wiąże się z istnieniem dużych możliwości rozwojowych, jak również z ryzykiem, które jest nieodłącznym elementem każdej działalności gospodarczej, w tym zwłaszcza w sektorze rolnym. Producenci rolni coraz częściej postrzegają swoją pozycję nie tylko jako rolę wytwórcy określonych towarów, ale również jako przedsiębiorcy, którego zadaniem jest poprawa efektywności działania, a w konsekwencji wypracowanie zysku rozumianego szerzej niż tylko w kategoriach pieniężnych, będącego parametrem prestiżu i autorytetu społecznego, określonej władzy nad ludźmi i rzeczami [Hunek, 1993].

Jednocześnie wzrasta liczba producentów rolnych świadomych tego, iż dla zapewnienia odpowiedniego poziomu dochodów rodziny konieczne są radykalne zmiany, odchodzące od dotychczasowego stereotypu małego, wielokierunkowego gospodarstwa rodzinnego. W szczególności dotyczą one takich działań, jak powiększenia gospodarstwa i przejęcia części zysku powstającego w przetwórstwie, handlu, usługach, itp. Przejawem takiego sposobu myślenia są m.in. oczekiwania sformułowane pod adresem Ośrodków Doradztwa Rolniczego [Matuszak, 1993].

Wśród wielu zmian strukturalnych dokonujących się na polskiej wsi w latach 90. warto zwrócić uwagę na przekształcenia w strukturze społecznej i ekonomicznej, jak również przestrzennej obszarów wiejskich. Z jednej strony polegały one na przesunięciach wagi elementów tych struktur, z drugiej zaś na pojawieniu się nowych zjawisk i procesów, związanych m.in. z prywatyzacją sektora państwo-

wego w rolnictwie, z wprowadzeniem zasad rynkowych w całej gospodarce oraz z narastaniem różnic regionalnych w poziomie rozwoju [Heffner, Rosner, 2006].

Obserwuje się dynamiczne poszukiwanie alternatywnych źródeł dochodu społeczności lokalnej, większą różnorodność zadań realizowanych na wsi. Działalność pozarolnicza daje szansę na poprawę rozmiarów i struktury budżetów domowych. Na obszarach wiejskich powstają małe i średnie przedsiębiorstwa świadczące usługi na rzecz wspólnoty lokalnej [Kociszewska, Pańczak, 2006].

Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich przejawia się ponadto w modernizacji gospodarstw rolnych, rozbudowie przetwórstwa spożywczego czy poszukiwaniu nowych form zarobkowania. Każde nowe przedsięwzięcie wiąże się z niepewnością, z ryzykiem, zwłaszcza wówczas, gdy osoba podejmująca nowe działania nie posiada odpowiedniej wiedzy, doświadczenia czy też nie identyfikuje czynników warunkujących powodzenie określonego przedsięwzięcia.

Jednym z czynników ograniczającym niepewność w gospodarowaniu jest sprawnie działający system informacji rynkowej. Pozwala on podmiotom gospodarczym lepiej poznać otaczającą rzeczywistość, przez co mogą szybciej i przy mniejszym zaangażowaniu środków dostosować się do nowo powstałej sytuacji. Zagadnienie to jest szczególnie istotne w warunkach polskiego rolnictwa stojącego przed problemem konkurencyjności z rolnictwem Unii Europejskiej, niemającego doświadczenia w budowaniu strategii rozwojowej.

Wydaje się, że istotną rolę w tego typu działalności powinny pełnić Ośrodki Doradztwa Rolniczego jako integratorzy rynku zapewniający stałe źródło wiedzy dla indywidualnych producentów rolnych. Ośrodki doradztwa powinny stanowić kluczowe ogniwo w łańcuchu przekazywania informacji pomiędzy placówkami naukowymi a mieszkańcami obszarów wiejskich.

2. Cel, przedmiot i metody badań

Celem niniejszego opracowania jest ukazanie znaczenia pogłębiania wiedzy, zdobywania informacji i upowszechniania doradztwa w pobudzaniu rozwoju inicjatyw gospodarczych producentów rolnych. Przedmiotem badań były zatem źródła informacji o inicjatywach gospodarczych podejmowanych przez ludność rolniczą zamieszkałą na obszarze województwa podkarpackiego oraz potrzeby informacyjne i doradcze w zakresie rozwoju własnych inicjatyw i ich opinie odnośnie praktycznego wykorzystania uzyskanych porad.

Dane faktograficzne zebrano w 2005 roku, przeprowadzając wywiady z 300 losowo wybranymi przedsiębiorczymi rolnikami na obszarze Podkarpacia. Jako przedsiębiorczych uznano takich rolników, którzy pracując w swoich gospodarstwach dodatkowo podjęli inicjatywy gospodarcze w handlu, usługach, przetwórstwie, itp. Zaliczono także tych rolników, którzy w działaniach dostosowawczych

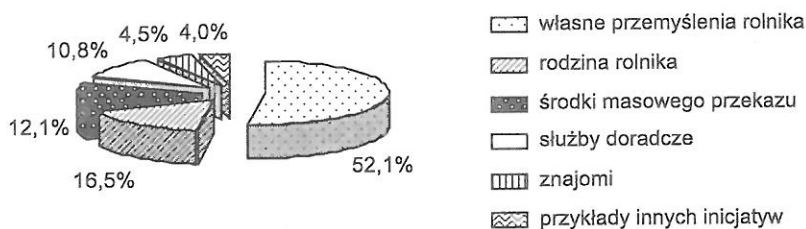
powiększyli gospodarstwa i skalę produkcji lub zmienili jej kierunek przyjmując profil adekwatny do potrzeb rynku.

3. Wyniki badań

Porównując liczbę respondentów z liczbą wskazanych przez nich źródeł inspiracji do podejmowania inicjatyw gospodarczych można stwierdzić, że część z nich tj. 31,4%, do podjęcia decyzji potrzebowała impulsów płynących z wielu źródeł (rysunek 1). Decydującą rolę w tym procesie odgrywały własne przemyślenia zainteresowanych (52,1% odpowiedzi). Znaczącą rolę w stymulowaniu własnych przedsięwzięć na wsi odgrywają: rodzina rolnika (16,5%), środki masowego przekazu (12,1%) oraz Ośrodki Doradztwa Rolniczego (10,8%). Znajomi czy przykłady innych inicjatyw w znacznie mniejszym stopniu wywierały wpływ na pobudzanie przedsiębiorczości w środowisku wiejskim (łącznie ok. 8,5%). Ankietowani producenci rolni podkreślali dużą nieufność właścicieli przedsiębiorstw wobec osób zwracających się do nich o pomoc. Jednym z podstawowych powodów tej nieufności jest przede wszystkim obawa przed potencjalną konkurencją.

Rysunek 1

Źródła inspiracji do podejmowanych przez rolników inicjatyw gospodarczych

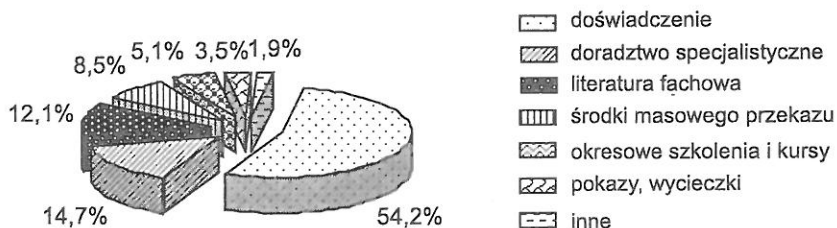

Źródło: Wyniki badań własnych.

W trakcie realizacji procesu produkcji oraz inicjatyw gospodarczych producenci rolni wykorzystywali różne formy podnoszenia wiedzy i umiejętności, choć większość z nich (54,2%) opierała się głównie na zdobytym doświadczeniu (rysunek 2). Niekiedy nie wystarczała również pomoc otoczenia, tj. doradztwo służb specjalistycznych, środki masowego przekazu, systematyczne szkolenia i kursy, pokazy i wycieczki do gospodarstw specjalistycznych czy studiowanie literatury fachowej. Z wymienionych form pomocy korzystało łącznie 45,8% badanych, a wśród wymienionych przez nich źródeł literatura i doradztwo specjalistyczne stanowiły 26,8%.

Rysunek 2

Formy podnoszenia wiedzy i umiejętności producentów rolnych

Źródło: Wyniki badań własnych.

Na podstawie przeprowadzonych badań stwierdzono również, iż wraz z wiekiem rolników zmniejsza się ich zainteresowanie pomocą świadczoną ze strony służby doradczej (tabela 1).

Tabela 1

Źródła informacji o przedsiębiorczości w zależności od wieku rolników

Źródła informacji o przedsiębiorczości	Wiek rolników							
	do 30 lat		30-40 lat		40-50 lat		ponad 50 lat	
	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%
Doświadczenie	12	27,9	39	44,3	65	45,5	51	43,2
Doradztwo specjalist.	10	23,2	20	22,8	19	13,3	14	11,9
Literatura fachowa	7	16,3	5	5,7	15	10,5	17	14,4
Środki mas. przekazu	4	9,3	7	7,9	14	9,8	12	10,2
Szkolenia, kursy	3	7,0	6	6,8	12	8,4	10	8,5
Pokazy, wycieczki	3	7,0	6	6,8	11	7,6	9	7,6
Inne	4	9,3	5	5,7	7	4,9	5	4,2
Razem	43	100	88	100	143	100	118	100

Źródło: Wyniki badań własnych.

Rolnicy starsi częściej korzystali z informacji zawartych w literaturze fachowej, płynących ze środków masowego przekazu, jak też częściej korzystali z takich form wzbogacania własnej wiedzy, jak szkolenia i kursy czy pokazy i wycieczki do gospodarstw wzorcowych. Rolnicy młodszy natomiast bardziej polegali na informacjach pochodzących od doradców, jak również z literatury fachowej.

Adaptacja gospodarstw do gospodarki rynkowej i dostosowywanie produkcji do rosnących potrzeb rynku może przebiegać wiele form, przebiegać w różnym tempie i w wieloraki sposób. Przebieg tych procesów uzależniony jest ponadto od wielu czynników, takich jak: obszar gospodarstwa i struktura użytków rolnych, cel i kierunek produkcji, ale również od wieku, płci i wykształcenia kierownika gospodarstwa, jak też stanu jego wiedzy i posiadane umiejętności. Jak wskazują badania innych autorów, właśnie wykształcenie jest jednym z podstawowych

czynników wpływających na zachowania produkcyjne rolników w procesie dostosowywania się do zmian warunków gospodarowania [Klepacki, 1997].

Poddając analizie wykształcenie ankietowanych producentów rolnych stwierdzono, że jego poziom również różnicuje strukturę źródeł informacji, z których korzystają rolnicy przejawiający własną inicjatywę (tabela 2). Wraz ze wzrostem wykształcenia maleje zapotrzebowanie na doradztwo specjalistyczne oraz na informacje płynące ze środków masowego przekazu. Bardziej przydatne stają się natomiast: literatura fachowa, okresowe szkolenia i kursy oraz pokazy i wycieczki do gospodarstw specjalistycznych.

Tabela 2

Wpływ wykształcenia producentów rolnych na wybór źródeł informacji

Źródła informacji o przedsiębiorczości	Wykształcenie rolników							
	podstawowe		zasad. zawod.		średnie		wyższe	
	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%	Liczba rolników	%
Doświadczenie	14	23,0	24	19,8	33	19,8	6	15,8
Doradztwo specjalist.	13	21,3	17	14,0	9	5,4	2	5,3
Literatura fachowa	10	16,4	11	9,2	21	12,6	4	10,5
Środki mas. przekazu	2	3,3	22	18,2	16	9,6	3	7,9
Szkolenia, kursy	8	13,1	13	10,7	33	19,8	8	21,1
Pokazy, wycieczki	11	18,0	31	25,6	45	26,9	10	26,2
Inne	3	4,9	3	2,5	10	5,9	5	13,2
Razem	61	100	121	100	167	100	38	100

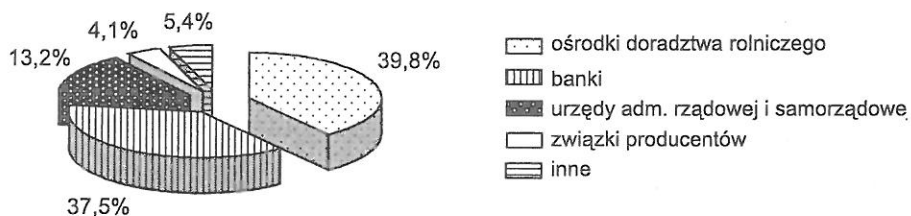
Źródło: Wyniki badań własnych.

Oceniając wpływ podnoszenia wiedzy i umiejętności na jakość produkcji, ponad połowa ankietowanych rolników (52,5%) stwierdziła, że jest on duży, 27,1% - bardzo duży, 17,4% - średni, 2,5% - mały, a tylko 0,5% uważała, że nie ma żadnego.

Dokonując oceny znaczenia instytucji jako źródeł porad dla rolników stwierdzono, iż najbardziej pozytywne opinie o poradach udzielanych przez różne instytucje rolnicy wyrażali pod adresem Ośrodków Doradztwa Rolniczego (39,8%), jak też banków funkcjonujących na ich terenie (37,5%) (rysunek 3). Jednak i te były krytykowane przez respondentów, głównie z powodu braku odpowiedniego przygotowania do udzielania wyczerpujących i satysfakcjonujących rolników porad. Można stwierdzić, że generalnie pozytywna opinia o poradach udzielanych przez pracowników ODR i banków wyrażona przez większość respondentów, dobrze świadczy o roli, jaką odgrywają te instytucje w procesie restrukturyzacji wsi i rolnictwa [Por. Gil, Chorób, 2002].

Rysunek 3

Instytucje jako źródło porad dla producentów rolnych

Źródło: Wyniki badań własnych.

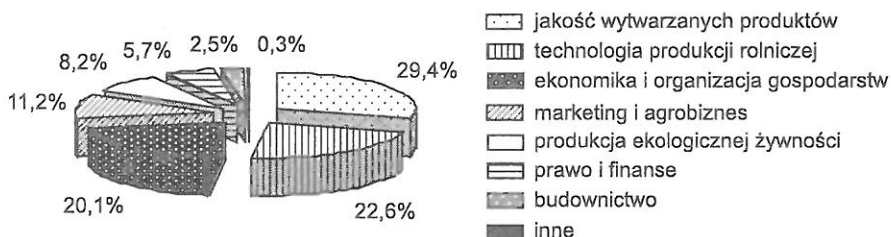
W nawiązaniu do powyższych stwierdzeń, warto w tym miejscu podkreślić również, iż w ostatnim dziesięcioleciu zmienił się znacznie charakter doradztwa rolniczego, tj. zakres oddziaływania na środowisko wiejskie, pojawiły się nowe priorytety i problemy. Coraz większego znaczenia w takiej sytuacji nabiera doradztwo ekonomiczne, które wspomaga producentów rolnych w rozwiązywaniu problemów związanych z gospodarką rynkową. Zaobserwowana zmiana w hierarchii ważności źródeł inspiracji, jak też zmiana charakteru doradztwa może zaowocować w przyszłości wzrostem efektywności produkcji rolniczej oraz rozwojem procesów o charakterze integracyjnym.

Dotychczasowe sposoby budowania programów działania doradztwa rolniczego nie uwzględniały pogłębionej analizy potrzeb doradczych rolników. Tymczasem potrzeby te stoją na pierwszym miejscu całego procesu doradczego i są pierwotną czynnością przy analizie środowiska wiejskiego [Wieteska, 1993].

Poddając szczegółowej analizie potrzeby doradcze ankietowanych producentów rolnych wykazano, iż najwięcej rolników zgłaszało zapotrzebowanie na porady z zakresu jakości wytwarzanych produktów, technologii produkcji rolniczej oraz ekonomiki i organizacji gospodarstw - łącznie 72,1% (rysunek 4). Ponadto producenci rolni wskazywali również na ważność informacji dotyczących: marketingu i agrobiznesu, produkcji ekologicznej żywności, prawa i finansów oraz możliwości i warunków zawierania wieloletnich umów kontraktacyjnych na sprzedaż produktów rolnych.

Rysunek 4

Potrzeby doradcze ankietowanych producentów rolnych

Źródło: Wyniki badań własnych.

4. Wnioski i podsumowanie

W rozwoju własnych inicjatyw gospodarczych producentów rolnych na obszarach wiejskich ważną funkcję pełnią różne formy doradztwa, które poprzez działania edukacyjne, informacyjne, doradcze i innowacyjne umożliwiają w znacznym stopniu stymulowanie tego rozwoju. Faktem jest, iż charakter doradztwa rolniczego, opartego na instytucji wspierającej politykę państwa wobec wsi i rolnictwa, uległ zasadniczej zmianie. Zmienił się bowiem zakres i poziom jego oddziaływania na środowisko wiejskie. Ujawniły się również nowe priorytety społeczne, które z jednej strony wskazują na problemy zdynamizowania procesu integracji rolników z odbiorcą produktów rolnych, z drugiej strony – pomoc w poszukiwaniu i organizowaniu alternatywnych źródeł dochodu poza rolnictwem.

Odpowiednie wykształcenie i zdobyte umiejętności sprzyjają kreacji postaw charakterystycznych dla zachowań przedsiębiorczych oraz bardziej elastycznemu dostosowywaniu się do zmieniających się warunków, a co za tym idzie – dają większe możliwości wyboru własnej drogi rozwoju. Przejawem takich zachowań może być organizowanie się rolników w grupy producenckie (integracja pozioma) czy współpraca z jednostką przetwórczą (integracja pionowa). Rolnicy przyjmując aktywną postawę podejmują nowe działania mające na celu dostosowanie ich gospodarstw do ciągle zmieniającej się rzeczywistości gospodarczej. Jednocześnie wykazują gotowość do przyswajania nowej wiedzy i ciągłego poszukiwania nowych informacji, które umożliwią im efektywne działanie. Proces tworzenia takich postaw jest jednak długotrwały i wymaga często zmiany pokoleniowej. Należy jednakże wpływać na aktywizowanie społeczności lokalnych, przekazując kompetencje decyzyjne do środowisk bezpośrednio nimi zainteresowanych.

Wydaje się ponadto, iż oferta różnych form pomocy, które proponowane są producentom rolnym podejmującym pozarolniczą działalność gospodarczą może być znacznie zdywersyfikowana od tej, jaka istnieje obecnie. Można sądzić, że w podejmowaniu nowych inicjatyw gospodarczych bardzo ważną funkcję pełni nie tylko znajomość zagadnień produkcyjno-technologicznych, ale bardzo istotne w tym względzie są również umiejętności menedżerskie, które w istniejących aspektach działania są stosunkowo mało podkreślane. Należy zatem z jednej strony dążyć do bardziej efektywnego wykorzystania zasobów intelektualnych producentów rolnych, z drugiej zaś wspierać ich w podejmowaniu takich inicjatyw oferując im konkretną pomoc edukacyjną oraz doradczą.

LITERATURA

1. Brodziński Z. (2000): Rola doradztwa rolniczego w świadomości rolników – członków spółdzielni. [w:] *Wieś i Rolnictwo* Nr 3, Instytut Rozwoju Wsi i Rolnictwa, PAN, Warszawa.
2. Gil K., Chorób R. (2002): Rola doradztwa w rozwoju przedsiębiorczości rolników Podkarpacia. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, 45-53.
3. Heffner K., Rosner A. (2006): Wybrane koncepcje i możliwości rozwoju obszarów wiejskich po dekadzie transformacji w Polsce. [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Problemy rozwoju obszarów wiejskich*. Opr. pod red. S. Sokołowskiej, Uniwersytet Opolski, Opole, 9.
4. Hunek T. (1993): Makroekonomiczne uwarunkowania „small businessu” na terenach wiejskich. [w:] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*. Fundacja na rzecz nauki polskiej, IRWiR PAN, Warszawa.
5. Klepacki B. (1997): Wykształcenie jako determinant zachowań produkcyjnych rolników w okresie przemian gospodarczych w Polsce. *Zagadnienia Doradztwa Rolniczego*, nr 1, 82-94.
6. Kociszewska I., Pańczak A. (2006): Przesłanki rozwoju pozarolniczej działalności ludności wiejskiej po akcesji Polski do Unii Europejskiej. [w:] *Wieś i rolnictwo w procesie zmian. Problemy rozwoju obszarów wiejskich*. Opr. pod red. S. Sokołowskiej, Uniwersytet Opolski, Opole, 27.
7. Matuszak E. (1993): Doradztwo rolnicze a zmiany w rolnictwie. [w:] *Regionalne modelowanie doradztwa i edukacji rolniczej*. Ogólnopolska Konferencja Naukowa. Barzkowice, 20-22.V.1993.
8. Wieteska E. (1993): Rola doradztwa w przekształcaniu gospodarstw rolnych. [w:] *Przedsiębiorczość na obszarach wiejskich. W stronę wsi wielofunkcyjnej*. Fundacja na rzecz nauki polskiej, IRWiR, PAN, Warszawa.

ROMAN CHORÓB

WPŁYW INFORMACJI I DORADZTWA NA ROZWÓJ INICJATYW GOSPODARCZYCH
PRODUCENTÓW ROLNYCH NA PRZYKŁADZIE PODKARPACIA

STRESZCZENIE

W opracowaniu zaprezentowano wyniki badań dotyczące źródeł informacji i inspiracji w zakresie inicjatyw gospodarczych podejmowanych przez rolników, jak również określono potrzeby doradcze rolników w dziedzinie przedsiębiorczości.

Z analizy wywiadów z rolnikami wynika, że w procesie pobudzania inicjatyw gospodarczych ludności wiejskiej znaczącą rolę odgrywają nadal Ośrodki Doradztwa Rolniczego. Ich skuteczność w inspirowaniu rolników jest wyższa niż środków masowego przekazu i wpływu najbliższego otoczenia. Pomocy ośrodków zasięgali zwłaszcza rolnicy młodszy i osoby z niższym poziomem wykształcenia.

Rolnicy przedsiębiorczy są w większości przypadków (59%) chętni do dzielenia się pozytywnymi doświadczeniami i fakt ten należy wykorzystać w służbie doradczej, propagując pozytywne przykłady rozwoju inicjatyw gospodarczych.

ROMAN CHORÓB

INFORMATION AND ADVISORY SERVICE IN DEVELOPMENT OF ENTERPRISES ON FARMERS IN PODKARPACIE REGION

SUMMARY

The paper includes the results of the investigation concerning information and inspiration sources used by farmers to take up economic initiative. The advisory work needed by farmers were determined.

The survey analysis shows that agricultural advisory play an important role in stimulating economic activity of farmers. This media are more effective than mass media and the influence of the closest environment. Mainly younger farmers and those with lower qualifications request assistance at the agricultural advisory centres.

Agro-businessmen in general (59%) are willing to share experience and this fact should be utilised in advisory work disseminating the positive entrepreneurial models.